

Kubilay Aktulum, *Müzik ve Metinlerarasılık: Müziklerarası / Göstergelerarası Etkileşimler ve Aktarımlar*, Konya: Çizgi Kitabevi, 2017, 296 s.

Değerlendiren: Mehmet Öncel

Doktora çalışmasını Karşılaştırmalı Edebiyat Bölümü'nde tamamlayan Prof. Dr. Kubilay Aktulum, Hacettepe Üniversitesi Fransız Dili ve Edebiyatı Bölümü öğretim üyesidir. Çalışmalarını daha çok yazınsal türler, metinlerarasılık, göstergelerarasılık, metin çözümlene üzerine sürdürmektedir. Son dönemlerde özellikle metinlerarasılık çalışmalarını folklor, resim, sinema ve müzik gibi diğer sanat dallarında da devam ettirmektedir.

Bir seri şeklinde yaklaşık sekiz kitap kaleme alan yazar, Türkiye'de "Müzik ve Metinlerarasılık" hususunda çalışma yapan önemli akademisyen/yazarlardan birisidir. 2017 yılında yayımlanan bu eser, konusu itibarıyla literatüre mühim katkılarda bulunmuştur. Yazar, eserinde iç müziksel bir değerlendirme yerine daha çok göstergelerarası (şarkı sözleri ile değişik kültürel göndermelerin izlerini) bir görüneye yerleştirerek bir çeşit alışverişler listesi oluşturma gayretindedir. Bu çalışma, müzik alanında özellikle konservatuvarlardaki öğrenciler başta olmak üzere, tüm ilgililere ufuk açma ve yol gösterme bakımından öncülük ve temel teşkil edebilecek özgünlüktedir. Disiplinlerarası etkileşimin yoğun olarak kullanıldığı çalışma, okuyucunun müziğe farklı perspektiften bakmasına yardımcı olacak ve bütüncül bir şekilde tasarlanmıştır.

Eser, sekiz bölüm ve ardından gelen bir sonuç bölümünden oluşmaktadır. Kitap, metinlerarasılık ile müzik arasındaki ilişkiyi merkezde tutup bunu destekleyen geniş bir kaynakçayla okuyucuya alana dair farkındalık oluşturma gayesindedir. Çalışma karşılaştırmalı edebiyata ve müziğe dair çok fazla kavram ve terimi ihtiva etmektedir. Bu münasebetle eserde yer alan terimleri çalışmada yer aldığı gibi kullanarak kavram kargaşasının önüne geçme gayretinde olacağız.

@ Dr. Öğr. Üyesi., İbn Haldun Üniversitesi. mehmetoncel80@gmail.com

Birinci bölüm, “Müzik ve Alıntı” başlığı altında çağdaş müzikte “alıntı”yı temel yöntem olarak kullanan bazı bestecilerin yapıtlarını örneklendirerek açıklamaya çalışmıştır. Bunu da sahada daha önce çalışma yapmış olan Beatrice Chevassus-Ramiaux, Lissa Zofia, F. Escal gibi alana hâkim kişilerin eserlerinden hareketle işlemeye çalışmıştır. Yazar, istifade ettiği kaynakları tasnif ve değerlendirmeye tabi tutup birbirine olan üstünlük ve farklılıklarını zikretmiştir. Bu da okuyucunun zihninde genel bir taslak oluşturması bakımından önemlidir. Müzikte metinlerarasılığa karşılık gelen uygulamalar ve tanımlamalara yer veren yazar, bir dizi kuramsal belirlemeleri kendi bağlamında müziğe uyarlayarak açıklama gayretindedir. Özellikle alıntının müzikal bağlamda gerek klasik müzikte gerekse popüler müzikte (rap, metal, hard rock vb.) hangi manalara geldiği, işlev ve amacının ne olduğu ve nasıl tespit edilmesi gerektiği hususlarını farklı kaynaklardan alıntılarla bir liste oluşturma yoluna giden yazarın bu tercihiyle konunun anlaşılmasını kolaylaştırdığı söylenebilir. Müzikte alıntıya başvurma sonuçlarından birisi de parçalı ve çok sesli müziğin ortaya çıkarılmasıdır. Bu da Batı medeniyetinin dikey düşünce yapısıyla örtüşmektedir. Çalışmanın devamında alıntının; ödüncleme, parodi, satir, pastiş, pot-pourri, transkripsiyon, transpozisyon, dolaylama, izlek, leitmotif, öz-alıntı, anıştırma, contrafactum, yineleme, sampling gibi hem edebî hem de müzikal tabirlerle bağdaştırılmaya çalışılması çalışmaya kültürlerarası bağlamda ayrı bir değer katmaktadır.

“Müzik ve Metinlerarasılık I” başlığı altındaki ikinci bölümde yazar, müziklerarasılık, olguları belirleme ve çözümleme gibi müzik bilimcilerin çalışma alanına giren konulardan uzak durup, Batı’da bu konuda yapılan çalışmaların kısa bir listesini sunmaya gayret etmiştir. Daha sonra Gerard Genette ve Serge Lacasse’nin görüşlerini bu bölümde temel alarak bazı kuramsal tanımlamalara (aranjman, orkestrasyon, dolaylama, tamamlama, fonografi, anaseslilik, yineleme, çokseslilik, yanseslilik, dışsesel, içsesel vb.) yer vermiştir. Sesin yanında sözün de devreye girmesi, müziklerarasılık hususunun aynı zamanda göstergelerarası alana da girmesini sağlamaktadır. Şarkı sözlerinden yola çıkarak göstergelerarası boyutu işlemeye çalışan yazar, bu bölümde özellikle klasik müzik yerine içinde kültürel göndermeleri temel alan rap müziği ve alt türleri üzerinden konuyu ele almıştır. Böylece bu konuda derinlemesine sorgulamalar ve çözümlenmeler yapmak isteyen araştırmacılara bir dizi ipucu vererek farkındalığı arttırmaktadır.

“Müzik ve Metinlerarasılık II” başlıklı üçüncü bölümde, yazınsalın yanında müzikselin payını da sorgulayan çalışmalar gösterilerek konuya giriş yapılmıştır. Yazar, bundan sonraki birkaç bölümde sanatçıların şarkı sözlerinde edebiyatın yanın-

da diğer sanatların ve değişik kültürel unsurların izlerinin neler olduğuna dair kısa bir dökümü derleme mantığıyla verip konuyu bir tür göndermeler sözlüğü biçiminde ele almaktadır. Kitabın başında da belirtildiği gibi, bu alanda araştırma yapmak isteyenlere hem çalışma bütüncesi sunulmuş hem de metinlerarası bir çerçevede okuma yapmalarını sağlayacak ipuçları verilmiştir. Yazar, Jean-Philippe Ury-Petesch ve diğer bazı araştırmacıların derlemelerinden yola çıkarak şarkı sözlerinde yazınsala yapılan göndermeleri biçimsel ve işlevsel bakımdan incelemiştir. Daha çok rap, heavy metal, rock vb. müzik tarzları ile yazınsal alan dışında sinemaya, mitolojiye, halk destanlarına, kutsal kitaplara, felsefeye vb. yaptığı göndermelerle temel birer düşünsel araç ya da anlatışallığın kendini iyiden iyiye duyurduğu özgül yapılar haline geldiğini görmekteyiz. Bununla beraber özellikle kayda geçirilen albüm halindeki müziksel bir ürünün sadece ses unsuru olmaktan çıkıp aynı zamanda bir yazı biçimine bürünmesi, müziği anlatısal bir yapı içine koymaktadır. Bu doğrultuda hip hop kültüründen doğan müzikler alıntı, gönderme, yansılama, öykünme, yineleme, taklit, örnekleme (sampling), teknolojik uygulama (scratching, mixing, cutting, looping, layering, beat box) gibi yöntemlerle metin ile metin dışı unsurlar birleştirilmeye çalışılmıştır.

“Müzik ve Metinlerarasılık III” başlıklı dördüncü bölümde yazar, Tevrat, İncil, mitoloji, öykü, efsane, savaş, masal, fantazi türünden yararlanma gibi konuların alıntılama, gönderme, anıştırma işlemleri ile yeniden yorumlanarak ve dönüştürülerek kullanılmasından söz eder. Bu bölümde müziğin neredeyse her türünde, özellikle de popüler müzik kategorisinde yer alan şarkı sözleri içerisinde dinleyicinin belleğine seslenerek şarkıların temel bildirimlerinin kavranabilmesi ve muhatap kitleyi kültürel olarak birikimli olmaya yönlendirmesi, vazgeçilmez bir strateji olarak kabul edilmiştir. Bu da kazanım açısından oldukça önemlidir.

“Müzik ve Metinlerarasılık IV” başlıklı beşinci bölümde yazar, Serge Gainsbourg, Fean-Christophe Loison ve Hubert-Félix Thiéfaine’nin, özellikle yazınsalın verilerini sürekli olarak kullanarak metinlerarası bakışın izlerini sürmüş, biçimsel ve işlevsel dönüşümlerini sorgulayarak meseleyi ele almaya çalışmıştır. Bu bölümde yazar, didaktik eğilimine bağlı kalarak adı geçen yazarların çözümsel tutumlarını ayrıntılı özet şeklinde ve listeleme mantığıyla işlemekte ve önceki bölümleri tamamlayıcı olarak tezini güçlendirmeye çalışmıştır.

“Müzik ve Metinlerarasılık V” başlıklı bölümde yazar, rock ve jazz müziklerinin yazın ile arasındaki çift yönlü alışveriş ve birbirlerini ne denli çok besledikleri hakkında hem literatür hem de kısa özetler sunmuştur. Şarkılardaki bazı kesitlerin romanlarda bölüm başlığı olarak kullanılması, destanlar, mitler, yanmetinsel un-

surlar, tanımlıklar, notlar, açık ya da kapalı ithaflardan istifade edilerek kullanımı bu alışverişin somut örneği olarak gösterilmektedir. Kanaatimizce karşılıklı bu alışveriş, kültürel kimliğin oluşumunda ve kodlarının anlaşılmasında en belirleyici özellikler arasında yer almaktadır.

“Müzik ve Metinlerarasılık VI” başlıklı bölümde ise konusu itibariyle ölüm, şeytan, kötülük, şiddet gibi izlekler aracılığıyla tüketim toplumuna, burjuva konformizmine, değerlerin yerle bir edilmesi anlayışına tepki olarak doğan heavy metal başta olmak üzere müzik ile sinema ilişkisi konu edinilmiştir. Burada da her biri derleme mantığı ile çeşitli yazarların gözlemleri özetlenmiş, metinlerarası ve göstergelerarası ilişkiler sinemadan müziğe veya müzikten sinemaya şeklinde anlatılarak konunun daha da pekiştirilmesi sağlanmıştır.

“Video-Klip ve Alıntılama: *Hold Your Horses* Adlı Müzik Grubunun *70 Million*’u” başlıklı sekizinci bölümün başında Hegel’den mülhem sanat ve estetik konusunu ele alan yazar, XX. yüzyılda meydana gelen teknolojik gelişmelerin müzik sahasına çok önemli katkılarda bulunduğunu düşünmektedir. Bu açıdan bakıldığında çağdaş sanatın, bilgisayarların da temelini oluşturan 0 ve/ya 1’e indirgenildiğini görmekteyiz. Buna göre neredeyse tüm sanatsal, sessel ve görsel biçimler matematik ve algoritma aracılığıyla yeni bir dijital estetik kültür şeklinde ortaya çıkmaktadır. Buna göre teknolojik gelişmelere paralel olarak postmodern süreçten etkilenen farklı tür ve tekniklerin verilerinden yola çıkarak ortaya konulan sanatsal biçimlerden birisi de video-kliptir. Kısaca ifade edecek olursak video-klip; müzik, görüntü ve sesin insicamıdır. Bütün bu uyarıcı unsurları bir araya getiren video-klip, müziğin sanat kaygısından öte başka maksatlar uğruna kullanımını da gündeme getirmiş görünmektedir. Nitekim bu bölümün örneklemini oluşturan, Amerikalı ve Fransız sanatçılardan oluşan *Hold Your Horses* grubunun *70 Million* başlıklı klipi, oyunsal bir işlevle belirlenen, belli bir eğitsel arayışın dışında eğlendirmeyi ve ticarî bir arayışı hedefleyen bir çalışmanın ürünüdür. Böyle bir bağlamda müzik, bir tür reklam aracı gibi kullanılan ve bu doğrultuda sunulan ürünü çekici kılıp satışını hızlandırma gayesi içerisinde olan yardımcı bir figür konumundadır. Öte yandan görselliği baskın bu yeni yöntemle başyapıtların eğlenceli bir şekilde sunulması, güncel taşınma arzusunun da güdüldüğünü göstermektedir. Bu gibi değişik dönem ve kültürden sanatçıların eserlerinden yapılan resimsel alıntılar, klip şeklinde yeniden canlandırılarak bir tür montaj veya kolaj işlemiyle yanyana getirilmiş, yansılama ve öykünmenin de bazı özellikleri kullanılarak yeni ürünler, parçalı bir yapıya büründürülmüştür. Yazara göre bütün bu teşebbüsler, görüntü veya imgenin sözden üstün konuma getirilmek istendiği anlamına gelmektedir.

Yukarıdaki veriler ışığında yazarın sunduğu pek çok katkının yanında sonraki baskılarda dikkate alınması kabildinden şunları söyleyebiliriz: Biçimsel olarak bakıldığında kullanılan dil daha sade ve akıcı olabilirdi. Dikkatlerden kaçmayan bir diğer husus ise çalışmada İngilizce ve Türkçe birkaç çalışmaya yer verilip geriye kalan kaynakların neredeyse tamamının Fransızca olmasıdır. Ayrıca yazarın bazı yerlerde sayfanın tamamını bazı yerlerde ise sayfanın yarısını kaplayacak şekilde eser ve kişi isimlerini derleme mantığıyla sunması okuyucunun esere odaklanmasını güçleştirmektedir. Çalışmanın sonuna terimler sözlüğü ilave edilseydi kanaatimizce okuyucunun konuya olan hâkimiyeti daha da iyi olurdu.

Yazarın bu kitapta birden fazla sahanın birbiriyle irtibatını örnekler üzerinden gösterdiği söylenebilir. Bu da eserin metinlerarasılık düzleminde okuyucu açısından doyurucu olduğunun bir göstergesidir. Her bir bölümde farklı türleri ele alan ve onlar hakkında gerekli kavram ve literatürü açıklayan yazar, Türkiye’de önemli bir eksikliği kapatma gayretindedir. Bölümler arası ilişki ağına dikkat çeken yazarın bu eseri, müzikte metinlerarasılık ve göstergelerarasılık bakımından kıymetlidir. Özellikle arzu edilen sanatsal estetiğin kabulü, toplumsal, düşünsel, ideolojik ve bireysel bakımlardan verilmek istenen duygu ve düşünceler, metinlerarası ve göstergelerarası yapılar da mühimdir. Yazarın önceki dönemlerde ortaya konan müzikler dışında başka sanatsal biçimlerden alıntılanarak pek çok unsurla karışan müzik ve şarkı sözlerinin çok sesli yapıda olduklarını tespit etmesi alana hâkim olduğunun göstergelerindedir. Çalışmadan elde edilebilecek en önemli çıkarımlardan birisi de şudur: Bir metin kendinden önceki ve sonraki başka metinlerle söyleşi içinde olarak varlığını sürdürdüğü gibi aynı şekilde müzik de başka müzikler ve başka sanatsal biçimlerle alışveriş içinde varlığını sürdürebilir. Bundan ötürü herhangi bir sanat, gelenekle bağ kurabilmek için onu olduğu gibi günümüze aktarmamalı, belki de taklit etmemeli aksine onu günümüz koşullarında ve yeni bağlamlarla yeniden üretebilmelidir.

Sonuç olarak varlığımızı sürdürme yollarından birisi de eski yapıtları var ederek, onları güncel taşıyarak, onu bir söylem durumuna getirmekle mümkün olur. Bu çalışma, konusu itibarıyla genişletilmeye oldukça müsait bir yapıdadır. Dolayısıyla kitabın en önemli katkısı olarak gösterebileceğimiz bahis, müziğin sadece hoşça vakit geçirme aracı değil aynı zamanda kültürel her türden göndermenin yer aldığı ciddi bir düşünme nesnesi olduğu iddiasıdır. Yazarın, çalışmanın giriş kısmında belirttiği, bu alanda araştırma yapmak isteyenlere çalışma bütüncesi sunmak, metinlerarası bir çerçevede okuma yapmalarını sağlayacak ipuçları vermek gibi hedefleri maksatlarına ulaşmış görünmektedir. Genel bir değerlendirmeye

tabi tutulduğunda eserin amacına uygun yazıldığı ve konular arasında geçişlerin ve irtibatın sağlanarak ele alındığı söylenebilir. Son olarak konuyla ilgilenen diğer araştırmacılara, bir öneri kabilinden, bu çalışmanın bir benzerinin de Türk müziğine uyarlı bir şekilde yürütülebileceğini ve kendi kaynaklarımızla metinlerarası ve göstergelerarası bir çerçevede müziğimizin yeniden yorumlanabileceğini ifade edebiliriz.